

UYDU YAYINCILIĞI VE KABLOLU TELEVİZYON

Aytekin CAN
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
AÖF Rd.TV Yapım Merkezi

Toplum içerisindeki bireylerin varoluşlarından bugüne kadar sürekli bir iletişim içerisinde olmaları kaçınılmazdır. Kendi aralarında iletişim kuran bireyler, toplum haline geldiklerinde, artık iletişim, kişilerden toplumlara doğru genişlemektedir. Kişilerin birbirleriyle ilişki kurarak birbirlerini etkilemeleri birbirlerine çeşitli yollarla bilgi aktarmaları iletişim yoluyla olmaktadır.

İletişimin tarihsel evriminde başlıca dört sıçrama, diğer bir deyişle dönüm noktası görülür: Konuşma yeteneğini kazanmak, yazmayı öğrenmek, yazının yığın halinde çoğaltılmasını sağlamak ve telgraftan uydulara geçen uzanan elektronik iletişim araçlarından yararlanmak. (1)

Gelişen iletişim teknolojisi gerek bireysel ve gerekse toplumsal iletişimi arttırmış, artık toplumlar da iletişim yoluyla birbirlerinden etkilenir duruma gelmişlerdir. Günümüzde yaygın olarak kullanılan radyo, televizyon, uydu televizyonu gibi kitle iletişim araçları; bir toplum içerisindeki bireyleri etkilemesinin ötesinde, birbirlerine komşu olsun olmasın, tüm toplumların da etkilenmesine yol açmaktadır.

Özellikle uydu televizyon yayıncılığının dünyanın her yanına rahatlıkla ulaşması, iletişim teknolojisi açısından toplumsal iletişime de yeni bir boyut kazandırmıştır.

Önceleri televizyon yayınlarının ulaştırılmadığı bölgelere yayın götürülmesi için düşünülen kablolu televizyon, daha sonra geniş yerleşim bölgelerine birden fazla kanaldan yayın yapma düşüncesini doğurmuştur. Çok kanallı televizyon yayınlarının daha uzak yörelere gönderilmesi için uydu

yayıncılığı geliştirilmiş ve denizaşırı ülkelerin de çok kanallı televizyon yayınlarından yararlanması sağlanmıştır. (2)

Bugün binlerce kilometre uzaklıktaki bir yörede olan olaylar arada saat farkı olsa da anında alınabilmekte ve birbirinden uzakta olan iki toplum arasında iletişim kurulabilmektedir.

1.1. Uydular

İnsanlar, tarihin ilk çağlarından beri aralarındaki iletişimi çeşitli yollardan sağlamaya çalışmışlardır. Özellikle yirminci yüzyılda iletişim elektriksel sinyaller yardımı ile telgraf, telefon, teleks, telefaks, telsiz radyo, televizyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

1930'lu yıllara kadar sadece seslerin ve sembollere dayalı yazılı iletişimin (telgraf) sağladıkları kolaylıklardan yararlanıldı. Fakat bu tür iletişim yeterli bulunmadı ve ses ile birlikte görüntülerin de uzaklara gönderilmesine çalışıldı. Böylece uzaktan görüntü anlamına gelen televizyon kavramı ve hemen peşinden de bu alandaki gerekli teknoloji doğdu. (3)

Gerek ses, gerekse sesle birlikte görüntünün uzaklara gönderilmesi dünyamızın coğrafi ve fiziki yapısı nedeniyle bazı zorlukları da beraberinde getirdi. Dağlık ve çukur, yani engebeli arazilerde yaşayan merkezlere yayınların gönderilmesi oldukça zordu. Çünkü kaliteli ses ve görüntü yayını için, alıcı ve verici antenlerin fiziki olarak birbirlerini görmeleri gerekiyordu. Herhangi bir nedenle alıcı ve verici antenler arasına girecek engeller bu yayınların alınmasını engelliyordu.

Diğer bir zorluk ise, dünyanın yuvarlak olmasından geliyordu. Ses ve görüntü yayınlarında, elektromanyetik dalgalar ufuk çizgisine kadar gidiyor ancak pek azı eğilerek ufuk çizgisinin arkasına geçiyor, yine pek az kısmı da atmosferin çeşitli tabakalarından yansyarak ufuk çizgisi ötesine ulaşabiliyordu.

Yukarıdaki nedenlerden dolayı, bir yayının uzak mesafelere gönderilmeleri için, belirli mesafelerde yeniden alınıp, kuvvetlendirilip tekrar yayınlanmaları gerekiyordu.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ise dünya ülkelerinin iletişime verdiği büyük önemi görmekteyiz. Bu ülkedeki bir olayın anında diğer ülkelere

sesli ve görüntülü olarak verilmesi, bilgisayarlar düzeyinde veri alışverişi artık günlük yaşantının bir parçası sayılmaktadır. Bütün bunların sağlanması için de bilginin biçiminin, özelliğinin bozulmadan en kısa zamanda ve mümkün olan en ufak mesafeye gönderilmesi gerekmektedir.

İletişim teknolojisinde güçlü radyo, televizyon vericilerinin ve telekomünikasyon sistemlerinin yeterli olmaması üzerine uydu iletişimi gündeme gelmiştir.

Yüzlerce kilometre ötede ve dünyanın etrafındaki bir yörüngede yer alan uydular, sadece radyo ve televizyon sinyallerini, dünyanın diğer kesimlerine göndermekle kalmayıp, aynı zamanda yüzlerce telefon, teleks, telefax haberleşmelerini sağlamakta ve daha birçok değişik amaçla kullanılmaktadır.

Uydular önceleri uzaydan belli bir yörüngeye oturduklarında, o yörüngede sabit kalmakta ve dünyanın dönüş hızına ayak uyduramamaktaydılar. Bir süre sonra yer uyumlu uydular (Geostationary Satellites) gündeme geldi. Clarke yörüngesi olarak da anılan yer uyumlu uydu fikri ilk kez 1945 yılında Arthur C. Clarke tarafından ileri atılmıştır. Clarke'a göre dünyadan 35.800 km. uzaklıkta ve Ekvator üzerinde bir yörüngeye oturtulacak bir uydu, bir turunu 24 saatte tamamlayacak ve dünya ile aynı hızda döneceği için dünya üzerinde hep aynı yerde duracak ve iletişimde bir aktarma görevi görülebilecektir. (4)

1945 yılı birçok teknik gelişmenin başladığı yıl olmasına rağmen Clarke'nin bu fikri hayal olarak nitelendirilmiş ve üzerinde pek durulmamıştır. Sabit olarak yörüngesinde duran bir uydudan, dünyanın dönmesinden dolayı ancak çok sınırlı bir zaman aralığında faydalanılması Clarke'i haklı çıkarmış ve yer uyumlu uydunun öneminin kavranmasına yardımcı olmuştur.

Uydular kitle iletişiminde yayıncılığı tanımlamakta ve aşağıdaki özellikleri olan bir uzuletişim türünü içermektedir. (5)

1-Ortak ilgi ve yönleri olan kitlelere tümünden seslenme.

2-Bireysel olarak veya küçük gruplar halinde dileğe bağlı alış.

3-Elektromanyetik dalga kullanımı.

Yayıncılıkta kullanılan elektromanyetik dalgalar çeşitli frekanslarda

olmakta ve belirli frekanslar arasındaki bandlar, değişik özellikteki iletişim çeşitleri içinde ayrılmaktadır. Fakat bunun da yeterli olmadığı görülmekte ve ülkelerarası konferanslarda yayın bandları içindeki kanatların paylaşımı yapılmaktadır. Halbuki elektromanyetik dalgaları kullanan ülke sayısının artması, aynı banda olan isteği de artırmaktadır. Aynı yayın kanalının birden fazla ülkede kullanılması, birbirine komşu olan ülkelerin birbirlerinin yayınlarını etkilemeleri ve dinletim yayın alanlarının çaplarının düşmesi sorununu gündeme getirmektedir. Bunun yanısıra komşu ülke yayınlarında rahatlıkla izlenmektedir.

Diğer bir soru da, özellikle gelişmiş ülkelerde birbirlerine komşu olan ülkelerde yaşayan kişilerin, kendi ülkelerindeki yayınların yanısıra, komşu ülke yayınlarını da rahatlıkla izlemek istemeleri ve mevcut frekans band ve kanallarının buna yetmeyişidir.

Günümüzde ülkeler dışında birçok ülkede televizyon yayıncılığı her geçen gün daha da gelişmektedir. Yine de birçok ülkede birçok adadan oluşan; nüfusun dağlık, ormanlık veya çöl bölgelerinde yaşayan ve geniş yüzölçümlerine sahip devletler vardır. Bu nedenlerden dolayı hizmetin yaygın olarak verilebilmesi oldukça büyük yatırımlar gerektirmektedir ve bu ülkelerin çoğu da gelişmekte olan ülkelerdir. Birden fazla dil konuşulan ve çeşitli etnik grupların yaşamakta oldukları ülkelerde kaçınılmaz olan ve en azından eğitim hizmetlerini götürmek oldukça zor olmaktadır.

Bu nedenle uydu yayıncılığının çekici gelen bazı özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Ülke büyük ve dağlıksa bir program için %100'e yakın kapsama çok aşırı sayıda verici ve aktarıcıyı gerektirmekte, buna karşılık uydu yöntemi ile bir tek uydu ve çok sayıda aktarıcı ile üstelik en az 4 kez kapsama kolaylıkla sağlanabilmektedir.

2. Yeryüzündeki vericilere program aktarma için ayrı bir link dizgesi gereklidir. Uydu yönteminde bu tek bir linkle sağlanmaktadır.

3. Dilenirse 1 TV kanalı yerini 16,3 (sıklık bindirimli) ses yayını veya 8 stereo ses yayını veya 4 TV yayınının herbiri için 4 değişik dilde ses kanalı ile birlikte gönderme veya bir başka düzenleme olanağı vardır.

4. Bazı ülkeler özel uziletişim uydularını yörüngeye oturtmak duru-

mundadırlar. Aynı uyduya gerekli donatının eklenmesiyle TV yayını sorununun da çözümlenebileceği düşünülmektedir.

5.Uydunun davranışını izleyip güdümlenecek ve ona program gönderecek dizge yer istasyonu dışında hiçbir işletme ve bakım yükü getirmemektedir.

Uyduyan yapılan televizyon yayını ile, yayın yapılması amaçlanan alanın tamamına ulaşılabilir ve ulaşılan alanın tamamına aynı kalitede yayın götürülebilir. Radyolink sistemi denilen karasal yayında sinyal gücünü, vericiden uzaklık ve coğrafi engeller etkilediği gibi, sinyal gücü bu yayında da etkilenir. Bu nedenle yayının özellikle alınmasını istediğimiz veya gölgede kalan bölgelere yüksek güçlü vericiler veya küçük ikincil istasyonlar yapılabilir. Ancak, uydudan yayın yaparak uydunun bulunduğu yörüngeden hemen hemen nüfusun tamamına hizmet sunulabilir. Uydu ile ulaşabildiğimiz alanın tümüne karasal sistemle ulaşmak, oldukça önemli miktarda sermaye yatırım ve sistemi kurmak için daha uzun bir zaman ister. (6)

Gelişmekte olan ülkeler için, eğitim yayınlarını halka ulaştırmada hızlı ve ekonomik bir yoldur. Gelişmekte olan ülkelerde alıcı araçların satın alınmasında güçlükler olabilir ama, güçlü aktarıcılar ve güçlü vericilerin bulunmadığı yerlerde doğrudan televizyon yayını diğer medyalarla karşılaştırmayacak kadar çok etkilidir.

Endüstrileşmiş ülkelerde, değişen ihtiyaçlara göre, yöresel televizyon programları, karasal UMF ve VHF bandlarını devralacak ulusal programlar için ya daha yeni ortamlar veya daha yüksek frekanslar kullanılmak zorunda kalınacak. Bu ülkelerde uydu yayını, ulusal programların yayınlandığı değiştirilebilir alan veya karasal yayın sistemi ile yapılamayan hizmetlerin ulaştırılmasında bir araç olacak. Bazı yayıncıların, program çeşitliliği getiren yöresel televizyonların yerini alabileceği için, doğrudan uydu yayını yapılmasından çekindikleri düşünülmektedir. (7)

1.2. İletişim Uyduları

4 Aralık 1957'de Sovyetler Birliği Sputnik 1'i uzaya fırlattı. Bu uydu dünyanın ilk yapay uydusuydu ve 21 gün süreyle yayın yaptıktan sonra, yörüngede kaldığı 92 gün süre sonunda dünya atmosferine girerken yandı. Böylece uzay çağı da başlamış oluyordu. (8)

Sputnik'ten bu yana geçen 30 yıl boyunca insanoğlu uzaya ulaştı ve

dünyanın uydusu olan Ay'ı altı kez ziyaret etti.

ABD ilk iletişim uydusu Score, Aralık 1958'de fırlatıldı. Küçük bir uydudur Score, askeri amaçlı bir uydudur ve başkan Eisenhower'ın Christmas mesajını banttan yayınladı.

Uydu ile iletişimde ilk büyük deneme 12 Ağustos 1960'da uzaya fırlatılan Echo 1'le başladı. Bu uydudur 30 mt. çapında plastik bir balonun içine yerleştirilmiş ve 1600 km. yüksekteki yörüngesine oturtulmuştu. Uydu aracılığı ile iletişimi ilk kez Amerikan Telephone and Telegraph (ATT) ile Bell Telephone firmaları gerçekleştirmişler ve Echo 1'in ardından şu uydular atılmıştır. (9)

Coruire	1960
Telstar-1	10 Temmuz 1962
Relay 1	13 Aralık 1962
Syncom 1	14 Şubat 1963
Telstar 2	7 Mayıs 1963
Syncom 2	26 Temmuz 1963
Relay 2	21 Ocak 1964
Echo 2	25 Ocak 1964
Syncom 2	19 Ağustos 1964

İlk fırlatılan uydular yer uyumlu olmadıkları, yani dünya ile eşit hızda dönmediklerinden, uzayda dünya üzerinde hep aynı yerlerde kalmışlar ve çok kısa sürelerle yararlı olabilmişlerdir.

İlk fırlatılan uydulardan Telstar'ın yörüngesel yolu, dünya yüzeyinden itibaren 5600 km. ile 950 km. arasında değişiyordu. Yer uyumlu olmadığı için İngiltere ve Amerika arasındaki iletişim günde ancak 20 dakikalık bir süre için gerçekleştirilebiliyordu.

Amerikalıların yer uyumlu uydular çalışmaları Syncom uydular tasarları

ile başladı. 14 Şubat 1963'te Syncom 1 uydusu fırlatıldıktan çok kısa bir zaman sonra infilak etti ve deneme başarısızlıkla sonuçlandı.

Bundan sonra Syncom II, Syncom III fırlatıldı ve Syncom III yer uyumlu iletişim uydusu ile Tokyo Olimpiyatlarının canlı yayını gerçekleştirdi.

Daha sonraki yıllarda ise iletişim uyduları olarak şu uyduları görüyoruz.

Early Bird Aralık 1965

Iani Bird Ekim 1966

Early Bird bir iletişim uydusu idi ve yerden 22300 mil yukarıda bir yörüngeye oturtulmuştu. Iani Bird ise ABD eyaletleri ve Hawai'ye yönelikti.

Bu uyduları, Iani Bird II, Early Bird II izledi. (10)

1.3. İletişim Uydularından Doğrudan Yayın Uydularına

Yapay uydu çalışmaları 60'ı yılların başında başlamıştı. Bu uydular iletişim (telecommunication), meteorolojik gözlem, bilimsel gözlem, deniz rotaları saptama, askeri gözlem, amatör radyo çalışmaları ve jeofizik araştırmalarında kullanılmak üzere yapılmış ve bu amaçla kullanılmış uydulardı.

Daha sonra uydular yayın alanında kullanılmaya başlandı ve bu alanda iki ana uygulama gündeme geldi. Televizyon programlarının okyanus ötesi dağıtımı, ilk uygulama olarak da Amerika'dan Avrupa'ya dağıtımı söz konusu oldu. Bu normal olarak çeşitli ülkelerde bulunan telekomünikasyon otoritelerinin yaptığı iletişim uydularına bağlıydı. Bir diğer uygulama, 1985 yılında hala deneme aşamasında olan, yüksek güçlü uydu ile doğrudan yayın yapmaktı.

Uydudan yapılan ilk doğrudan yayın denemesi 1975 yılında Hindistan'da yapıldı. Bir yıl süre ile 35 derece doğuda bir yörüngeye oturtulan uygulama uydusu ATS 6 ile, tüm Hindistan'a siyah-beyaz (monochrome) yayın yapıldı. Düşük güçlü bir uydudan yapılan yayın 1.269 milyon mil karelik bir alana 860 MHz üzerinde yapıldı. Bu denemeye SITE (Satellite Instructional Television Experiment) adı verildi.

Projenin amacı Hindistan'da kırsal alana eğitim yayını yapmaktır. Düşük güçlü bir uydudan yayın yapılmasına rağmen uygulama başarılı oldu, vericinin çıkış gücü 80 watt idi.

Bundan sonra 3 yayın denemesi daha yapıldı. Denemeler 1970'lerin ikinci yarısında gerçekleştirildi. Bunlardan biri, 116 derece batıdan yayın yapan, Kanada'nın iletişim uydusu ile oldu. Bu yayın aynı zamanda yüksek güçlü uydudan, 1971'de ITU'nun (International Telecommunication Union) belirlediği 12 GHz (Gigahertz) bandı üzerinden yapılan ilk yayındı. Bir diğer yayın denemesi, Sovyetler Birliği'nin durağan (Statsionar) T Satellite ile 99 derece doğudan 714 (Megahertz) MHz üzerinden UHF bandı içinde yaptığı yayındır. Bir başka yayın denemesi de Japonların 110 derece Doğudan, 12 GHz band üzerinden yaptıkları yayındır.

Uydu sayısının artması ve sinyallerin de o oranda çoğalması, uydular ve uydu sinyallerinin yerleşimi, çalıştırılması, eşgüdümün sağlanması ve yeni hizmetlerin yönetilebilmesi için geniş organizasyonlara gerek vardı.

1903 yılından beri hizmet veren ITV, 1963 yılında bu konuların çözümü için bir konferans topladı. Bu konferansta uzaysal radyo iletişimde kullanılan frekans bandlarının yerleşimi de ele alındı ve uyduların yerleşimi de uluslararası anlamda kontrol edildi.

Bu aşamadan sonra şu uydu örgütleri kuruldu.

INTELSAT: International Telecommunications Satellite Organisation (Uluslararası Telekomünikasyon Uyduları Örgütü)

INTERSPUTNIK: Uluslararası Sputnik Örgütü, Moskova.

ARABSAT: Arap Devletleri Uydu Örgütü.

NORDSAT: İskandinav Ülkeleri Uydu Örgütü.

EVTELSAT: European Telecommunications Satellite Organisation (Avrupa Telekomünikasyon Uyduları Örgütü)

COPUOS: Committee on the Peaceful uses of Duther Space (Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanılması Komitesi). (11)

Yukarıda sözü edilen uydu örgütleri, ülkelerin, uyduyu kullanım amaçları, önceden tahmin edilen kullanım süreleri, yayın alanları genişliği gözönüne alınarak saptanan bir sermaye payı ile katılmaları ve imzalanan bir anlaşma ile kurulur. Ülkelerin katılma payları, birikimi, örgütün sermayesi durumundadır. Yatırımlarını, bu sermayeden örgüte üye ülkelerin kullanımına ve yararına açık olacak şekilde yapar.

Örnek olarak bunlardan INTELSAT'ı alacak olursak, bugün üyelikleri ITO (International Telecommunication Union) üyeleri dahil tüm ülkelere açık bir örgüttür.

Intelsat'a üye olmak isteyen bir ülke, üye ülkelerle bir anlaşma ve olanakları özel ve genel anlaşma kullanmak için bir işletme anlaşması imzalar. Bu iki anlaşma, 1964 yılında Intelsat'ın kuruluş anlaşmasının imzalanmasından sonra üyeliği kesinleştiren ve 12 Şubat 1973'ten beri uygulanan anlaşmalardır.

Intelsat'ın işletme anlaşmasını imzalayan her ülke, sistemi kullanaçağı sürenin toplam süreye oranı kadar yatırıma katılır. Üye ülke önceden belirlenen kullanım süre ve amaçlarının dışında sistemi kullanmak isterse, o ülkeden katılım payını arttırmaması istenir. Örgüte katılım payı minimum %0.5 olarak saptanmıştır.

Her üyenin katılım payları yıllık olarak üyenin o yıl içinde kullanım talebine göre yeniden belirlenir.

Türkiye, %0.05 aidat ile 68. üye olarak örgüte katılmıştır. 1985-1986 yılında payı %0.227288'e yükselmiştir. Türkiye'den başka, ABD %24,717801, İngiltere %13,427633'lük paylarla örgüte üyedir. Örgütün 112 üyesi bulunmaktadır. (12)

2. KABLOLU TELEVİZYON

“Kablolu televizyon sistemi bir bölgedeki evlerin, apartmanların kablolarla bir alıcı merkezine bağlanması demektir.” Bir başka anlatımla, kablolu televizyon sistemlerinin temel amacı, “televizyon yayınları ve veri sinyallerini evlerdeki ve işyerlerindeki abonelere kablolar aracılığı ile dağıtmaktadır. Kablolu şebekelerde genellikle (coaxial) ya da cam elyaf (optical fibre) kablolar kullanılmaktadır.” (13)

Kablolu televizyon sistemleri büyüklüklerine ve özelliklerine göre 2

kategoriye ayrılmaktadır. Ortak antenli sistemler ve yöresel antenli sistemler.

2.1. Ortak Antenli Sistemler

Ortak antenli kablolu televizyon sistemleri, tek antenden bir apartmandaki dairelere ya da bir grup meskene hizmet veren sistemlerdir.

2.2. Yöresel Antenli Sistemler

Yöresel antenli kablolu TV sistemleri, TV yayın kanallarını ve bunların yanısıra başka özgün servisleri, bir kentin tümünde, bazı sistemlerinde veya banliyölerinde hizmete sunan sistemlerdir. Amerika Birleşik Devletlerinde federal iletişim komisyonunca getirilen kurala göre kablolu televizyonun "abone sayısının 50'den az olmaması ve yararlananların mülkiyetinde, kontrolünde ve yönetiminde bulunmaması gerekmektedir." Yöresel antenli sistemler bu tanıma uymaktadır.

Bu sistemlerde işletme merkezi çıkış noktasıdır. Çıkış noktasında antenlerle alınan uydu ve geleneksel TV yayınlarının ve merkezde üretilen programların sinyalleri kablo dağıtım şebekesi üzerinden abonelere ulaştırılır.

Aboneler bu hizmeti alabilmek için aylık abonman ücreti öderler, ücretli televizyon servislerinden pay TV için aylık, Pay Perview sistemi için de izlenen program başına ek ödeme yapmak durumundadırlar.

Teknolojik gelişmelere paralel olarak, kablolu sistemlerin işlevlerinde ve hizmet biçimlerinde de gelişmeler olmuştur. (14)

1) Birinci Aşama

Kablolu sistemler ilk elde belli başlı üç temel ihtiyacı; televizyon hizmetlerinden yoksun olan çevredeki sinyallerin getirilmesini, bölgeye ulaşan zayıf sinyallerin güçlendirilmesini ve yeni kurulan kentlerde bina tepelerindeki çirkin anten görüntülerinin giderilmesini karşılayacak biçimde gelişmiştir.

2) İkinci Aşama

Bu aşamada en az bir televizyon istasyonunu nitelikli bir biçimde olan bölgelere, oraya ulaşamayan uzak istasyonların sinyalleri getirilerek izlenen kanal sayısı artırılmış ve abonelere yeni seçenekler sunulmuştur.

Uygulama sadece kentlerle sınırlı kalmamış yayın olanakları sınırlı olan ülkeler, aynı dili konuşan komşularından yayın alarak kablo ile dağıtılmışlardır. ABD sınırından Kanada kentlerinin Amerika televizyonlarını, Belçika'nın Alman ve Fransız televizyonlarını alması gibi.

3) Üçüncü Aşama

Üçüncü aşama, kablonun yarattığı sayısız kanal kapasitesinden ve geleneksel televizyon yayınlarında görülmeyen program ve yayın anlayışından kaynaklanmıştır.

Bu aşamada kablolu sistemler özgün programlar hazırlamışlardır. ABD, 1976 yılında uydularla kablonun bağdaştırılmasıyla da 3. aşama tamamlanmıştır.

4) Dördüncü Aşama

Bu aşamada, ilk üç aşamada gerçekleştirilen TV sinyallerinin tek yönlü dağıtımı, iki yönlü iletişimin (two-way communication) kablolu televizyonda uygulanmasıyla, sistemin vereceği hizmetler sadece biri olmuştur. Bu aşamanın belirgin özelliği olan iki yönlü servisler, iki grupta toplanabilir. Birinci gruptaki uygulamada ise aboneler pasif durumdadır. Birinci uygulamadan farklı olarak, abonelerin tepkileri çıkış noktasına ulaştırılmakta ve karşılıklı etkileşime olanak sağlanmaktadır. İkinci gruptakiler ise aktif durumdadır. İki yönlü iletişimde en son ulaşılan gelişme ise abone ile çıkış noktası ve aboneler arasında görsel iletişimidir. (15)

3. TÜRKİYE'DE KABLOLU TELEVİZYONUN GETİRDİĞİ HUKUKİ SORUNLAR

Son yıllarda videonun ülkemizde giderek yaygınlaşması yeni bir uygulamayı, kablolu televizyon uygulamasını beraberinde getirmiştir. Gerçekte ülkemizdeki bu uygulamalar ile diğer ülkelerde görülen kablolu televizyon uygulamaları arasında bir takım farklılıklar söz konusudur. Bizdeki kablolu televizyon kavramından kablo aracılığı ile video kasetlerin abonelere yayını anlaşılmıştır.

Kablolu televizyon uygulamasının Türkiye'de yaygınlaşmasına rağmen konuyla ilgili yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu dikkati çekmektedir.

2954 sayılı TRT yasasının 3.maddesinin (e) bendinde kablolu televizyon şu şekilde tanımlanmaktadır. "Televizyon yayınının kablo, cam iletken ve benzeri bir fizik ortam üzerinden halkın alması maksadıyla abonelere ulaştırıldığı bir yayın türü." Aynı yasanın 3.maddesinin (f) bendinde ise kapalı devre televizyon yayınının tanımı ise şöyle yapılmaktadır. "Televizyon yayını dışında eğitim, öğretim, güvenlik, turizm gibi belirli amaçlar bir bina dahilinde veya birbirleriyle ilişkili binalar grubunda kullanılan kablo yayını" Yasada kablolu televizyon ile kapalı devre televizyon yayını ayrı ayrı tanımlandığı halde yalnızca kapalı devre televizyon yayınlarının düzenlenmesi ile ilgili hükme yer verilmiştir. Yasanın 4.maddesinin (d) ve (e) bendlerinde kamu kurum ve kuruluşlarıyla gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin kapalı devre televizyon sistemi kurma ve işletmelerinin Radyo ve Televizyon Yüksek Kurulu, yasanın gereğini yerine getirmek üzere bir yönetmelik hazırlamış ve bu yönetmelikte 17 Nisan 1985 tarih ve 18728 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kapalı devre televizyon yayını için bir izin ve denetim getiren yasa kablolu televizyon yayını için herhangi bir hüküm getirmemiştir. Büyük kentlerdeki bazı sitelerde kablo aracılığıyla video yayıncılığı yapan kişi ve kuruluşlar bu tür uygulamaların TRT yasasındaki kablolu televizyon kapsamına girdiğini ve böylece yasadaki kapalı devre sistemleri için getirilen izin ve denetim zorunluluğundan muaf olduklarını iddia etmektedirler. Bir başka yoruma göre, yasadaki kablo televizyon tanıtımında "televizyon yayını" deyimini kullanıldığı ve yasanın televizyon yayınlarının da bu tekelin kapsamında olduğu iddia edilmektedir. Aynı görüntüye göre kablo aracılığıyla yapılan video yayınları yasal değildir. (16)

Günümüzde, özellikle sitelerde, video programlarının kablo ile yayını halen sürdürülmektedir. Bir bölümü özel kişilerce işletilen ve kâr amacı güden bu kuruluşların yayın politikasını, eğitim, öğretim, güvenlik, turizm gibi amaçların çerçevesine oturtarak, kapalı devre televizyon yayını kapsamına da almak mümkün görünmemektedir.

Öte yandan Türkiye'de yeni telekomünikasyon teknolojisi PTT hizmetlerinde hızla yer almaya başlamıştır. 1984 yılında ilk sayısal santral Ankara'da Kavaklıdere'de hizmete girmiş, böylece ülkemiz yeni haberleşme teknolojisini uygulayan Dünya'da 13. ve Avrupa'da 9.ülke olmuştur. Santaller ve şehirlerarasında da koaksiyel kablolar döşenmeye başlanmıştır.

Ayrıca 1985 yılından itibaren cam tüp kablolar da önce İstanbul ve Ankara'da, 1986 yılında da İzmir'de sayısal santrallerin irtibatlandırılmasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu kablolar üzerinden istendiğinde gerekli uç teçhizat sağlandıktan sonra televizyon programları nakledilebilecektir. (17)

TRT Yüksek Kurulu PTT tarafından yabancı yayınların tekrar edilmesi biçiminde gerçekleştirilen kablolu yayınların, kurulun yaptığı toplantıda ele alındığını bildirmiştir.

Avrupa Konseyince imzaya açılan ve Türkiye'nin de katılacağı "Sınırlar ötesi televizyon yayınları hakkındaki sözleşme" gereği, kablolu televizyonun yayın sayıldığı kaydedilerek, başka ülkelerde gerçekleştirilen programları kablolar ile naklederek para kazanmanın milletlerarası telif hakları sözleşmelerini de ihlal edici bir eylem olduğu düşünülmüştür. TRT Yüksek Kurulu vatandaşların evlerine münferiden veya kat mülkiyeti çerçevesinde ortak anten tahsis ederek yabancı yayınları seyredebileceklerini ancak bunları para karşılığı tekrarlayamayacakları görüşünü benimsediğini açıklamıştır. "Televizyon yayınlarının korunması hakkında sözleşme" ile ülkelerin birbirlerine karşı televizyon yayınlarını koruduklarını PTT'nin kablolu yayınların devamında milyonlarca dolarlık tazminata mahkum olunabileceği kaydedilmiştir.

PTT'nin uygulamasının Radyo Televizyon Yüksek Kurulunun TRT yasasında yer alan denetim yetkisini de kullanılmaz hale getirildiği belirtilerek televizyon yayınlarının tekeliyle ilgili yasaya göre kanuna aykırı olarak yayın yapacak tesislerin kurulması ve işletilmesinin hapis cezasını öngördüğü hatırlatılmıştır.

Kurul PTT'nin faaliyetini "teknik araştırma sınırlarını aşmış" bir faaliyet olarak tanımladığını ve yayının derhal durdurulması kararı alındığını bildirmiştir.

Kurul PTT Genel Müdürlüğü'nün yayını durdurulmaması durumunda suç duyurusunda bulunacağını açıklamıştır.

PTT ilk kablolu yayınlar için Ankara'nın Çankaya bölgesini seçmiş ve yapılan işlemleri teknik bir deneme olarak nitelemiştir. Çalışmalarına ilk başladığı zaman da tartışmalara neden olmuş ve çalışmalarını hızla düşürmüştür. (18)

Öte yandan TRT ile PTT'nin arasını açan ve mahkeme yolunu gösteren kablolu yayın tartışmasından sonra, televizyon yayınlarının korunmasına ilişkin anlaşma Bakanlar Kurulunca onaylanmıştır.

PTT ile TRT arasındaki kavganın hemen ardından, Resmi Gazetede

“Televizyon yayınlarının korunmasına ilişkin Avrupa Anlaşması Protokoluna ek üçüncü protokol” Bakanlar Kurulunun onayıyla yayınlanmıştır.

Türkiye’de yayın tekelini elinde bulunduran kuruluş TRT. Ancak yakın geçmişte hükümetin kararıyla vericiler PTT’ye devredilmişti ama bu durum epey tartışmalar yol açmıştı. Hükümetin isteği böyle olunca ortalık durulma mecburiyetindeydi.

Daha sonraları PTT Ankara’nın Çankaya semtinde 250 aboneyle başladığı deneme niteliğindeki kablo yayınları eski tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. TRT Yüksek Kuruluna göre PTT, kablolu TV yayını çalışmasıyla teknik araştırma sınırlarını aşmış bu yolla para kazanmaya başlamıştı.

Başka ülkelerdeki kuruluşların fedakarlık yaparak gerçekleştirdikleri programları izinsiz alıp, kablolarla nakledip bu yolla para kazanmak, TRT’ye göre uluslararası telif ve fikir hakları sözleşmelerini olduğu kadar ulusal mevzuatı da ihlal niteliğindedir.

Yani açıkçası PTT suç işliyordu ve bu “hak tecavüzü” milyonlarca dolarlık tazminat mahkumiyetlerini gündeme getirebilirdi.

Yüksek Kurul PTT’ye yayını derhal durdurun talebini iletmış, ancak görünen o ki değişen birşey olmamıştır. Bu kez de, “yayın durdurulmazsa sorumlular hakkında suç duyurusunda bulunacağız” kozu oynanmıştır.

Ancak PTT suç işlediği kanısında değildi. Kurumun Genel Müdürü Emin Başer yayınların deneme niteliğinde alındığını ve abonelere ulaştırılmadığını savunmuştur. Zaten geçirilen günlerde BBC ile TRT arasında anlaşmazlıklar, sorunlar doğmuştur.

PTT’nin uydu anten aracılığıyla BBC’nin yayınlarını aldığı ve abonelerine ulaştırıldığı iddialarının ardından BBC telif hakkının doğduğunu iddia etmiştir. Emin Başer yaptığı savunmada BBC yayınlarını bir kez aldıklarını, onun da “deneme” olduğunu söylemiştir.

İyi alınan yayın kalitesini ölçtük abonelerimize aktarmadık, dolayısıyla telif hakları olamaz demıştır.

Daha sonraları Ankara Basın Savcılığı PTT’nin Çankaya’da deneme niteliğinde başlattığı kablolu TV hakkındaki TRT Yüksek Kurulu’nun yaptığı suç duyurusu üzerine başlattığı soruşturmaya takipsizlik kararı vermiştir.

Kararda, PTT'nin program değil, yayın dağıtımını yaptığı, bu işlemin yasalara aykırı olmadığı, bu nedenle de PTT yetkilileri hakkında dava açmaya gerek bulunmadığı belirtilmiştir.

Ankara Basın Savcısı Hayri Tayhan yaptığı açıklamada kararın Prof.Dr. Aysel Aziz, Prof.Dr. Eralp Özgen ve Doç.Dr. Gülseren Berki'den oluşan bilirkişi kurulunun raporu doğrultusunda verildiğini belirterek, kablolu TV uygulamasının yasada yer alan "Yayın Tekeli"ne aykırı olmadığı belirtilmiştir. (19)

Takipsizlik kararında suç duyurusuna konu olan "Yayın Tekeli" kavramının, sadece program yapımı ve bu programların vericilere ulaştırılması işlemlerini kapsadığı belirtilerek "işaretlerin alıcılara ulaştırılmasına kadar geçen daha sonraki safhalar, yayın kavramından müstakil olarak icra edilen ve yasayla PTT'ye bırakılan dağıtım faaliyetidir" denilmiştir.

Kararda uydu aracılığıyla alınan yabancı TV yayınlarının kablolu sistemle alıcılara ulaştırılmasının bu nedenle yasalara aykırı olmadığı kaydedilmiştir.

Bilirkişi raporunda, kablolu TV yayınına olanak tanıyan 3517 sayılı yasa ile PTT'ye "yayın dağıtım" yetkisi verildiğini belirterek, TRT yasasında sadece "yayın tekeli" unsurunun kaldığı kaydedilmiştir.

Takipsizlik kararına dayanak oluşturan raporda, bunun sonucu olarak, yayın tekeli kavramının, program yapılması ve vericiye ulaştırılması işlemlerini içerir hale geldiği ifade edilerek, "PTT'nin uydu aracılığıyla yabancı TV'lerden aldığı yayınlar herhangi bir işleme tabi tutulmadan, ekleme yapılmadan, doğruca alıcılara gönderilmektedir" denildi.

Bilirkişi raporunda, daha sonra şu görüşe yer verilmiştir. "PTT'nin bu eylemi yayın kavramına girmiyorsa, ücret alınması olayın niteliğini değiştirmez" denilmiştir. (20)

DİPNOTLAR

- (1)Uygur KOCABAŞOĞLU, Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, A.Ü. S.B.F. Yayınları No: 442, Ankara: 1980.
- (2)Ünlü DEMİRALP, Kablolu Televizyon Gelişmesi, Teknolojisi, Ekonomisi. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1985.

- (3) Mehmet KESİM, Kablolu Televizyon ve Uyduların İletişim Teknolojisi Açısından Toplumsal İletişimdeki Boyutu. A.Ü. Yayınları No:262, Açıköğretim Fakültesi Yayınları No: 124, Eskişehir, 1988.
- (4) Hıfzı TOPUZ, Uluslararası İletişim. A.Ü. Yayınları No: 85, AÖF Yayınları No: 31, Eskişehir, 1984.
- (5) KESİM, a.g.k.
- (6) Gürbüz YANGIN, Uydu Kullanarak Türkiye’de Ulusal Yayın Sisteminin Güçlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: 1987.
- (7) YANGIN, a.g.k.
- (8) TOPUZ, a.g.k.
- (9) KESİM, a.g.k.
- (10) KESİM, a.g.k.
- (11) YANGIN, a.g.k.
- (12) KESİM, a.g.k.
- (13) TOPUZ, a.g.k.
- (14) ÜNLEN DEMİRALP, a.g.k.
- (15) ÜNLEN DEMİRALP, a.g.k.
- (16) ÜNLEN DEMİRALP, a.g.k.
- (17) Yüksel YARANGÜMELİ, PTT BAYKOK Projesi, “PTT ve Kablolu Televizyon”, PTT Dergisi, Temmuz 1986.
- (18) Tufan YURUÇ, PTT Dergisi, 1986.
- (19) Güneş Gazetesi, 5 Aralık 1989.
- (20) Güneş Gazetesi, 5 Aralık 1989.